

hez tudja hangolni. Minden, önmagában is érdekes adalék a bizonyító szenvedély argumentumaként szólal meg. S tőlük a példázat a történelem és az élet hitelesítő jegeit nyeri. Kocsist tehát az anyagtisztelet nem korlátozza, hanem — mint már mondtuk — megjutalmazza. Fedezi kihívását.

Persze nem mindenütt, s nem mindig azonos szinten. A *Tárlat az utcán* festő hősei a művészet és az élet kapcsolatának lényegéről beszélnek: arról, hogy az életet gyökeresen kell megváltoztatni, de döntéseik konkrét motivációja nem drámái, szövegük sem olyan gazdag, nem olyan magvas, mint a *Bethlen Katáé*. Ilyen esetekben érzi az ember, hogy sok a szöveg, s a monodrámák erőltetésében talán ez a bőbeszédűség is részes. Nincs méltó ellenfelük; ezért maradnak maguk, ezért monodrámák az ő drámái — magyarázza a szerző. Kár, hogy így van, s a magyarázat sem eléggé meggyőző. Gauvain méltó partnere lehetne Van Goghnak, s Bethlen Kata idejében is akadáhatott katolikus Erdélyben, aki a kompromisszum emberi-történelmi kényszereit magasabb szinten fejthette volna ki, képviselhette volna Bethlen Katával szemben, mint hitvány ellenfelei. S nehéz

is megérteni, hogy egy színműíró, aki egy lélek és egy figura belső életét ennyi regiszterben, ennyi változatban tudja megjeleníteni, lemond a színpadi játék lehetőségeiről.

Csakhogy aki hőseinek hűségét jó ügyeik iránt ilyen mély meggyőződéssel tudja ábrázolni, az bizonyára önmagához, a maga drámaírói tehetségének természetéhez is jobban ragaszkodik, mintsem hogy szándékaitól el lehessen téríteni. Ne is lehessen. Talán majd a tapasztalatok őt is eljuttatják önmaga legjobb lehetőségeihez.

A sikerek is érlelhetik. Könyve, melyről beszélünk, azért jelent meg Budapesten, mielőtt Romániában így megjelent volna, mert a benne szereplő drámákat Magyarországon mind bemutatták. Sikereinek állomásai — Szatmárnémeti, Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Kecskemét, Veszprém, Budapest — arra vallanak, hogy nem kell visszhang nélkül alkotnia, hogy asztalfiók helyett a színpad alakíthatja dramaturgiáját. Jó lenne és illő, ha ebbe a folyamatba a mi színpadaink is beleszólhatnának. Talán nemcsak Kocsisra nézve lenne ez termékegyítő.

DER ZOLTAN

LEVÉL A SZERKESZTŐSÉGHEZ

Tisztelt Elvtársak!

Tartós kórházi ápolásra szorultam, és ezért az *Üzenet* 1977. évi első számát elkésve kaptam meg. Ebben a számban *Felületesen és tévesen!* cím alatt egy írás az *Üzenet* tavalyi első számában megjelent dolgozattal foglalkozik. (...)*

Szememre veti a sajtóhibák sokaságát. Valóban a megengedettnél több és sokszor bosszantóan értelemzavaró sajtóhibák sűrűsödtek. Ezek nem kizárólag nyomdai, szedési hibák voltak. Bőségesen akadtak bizony ilyenek a kéziratban is.

A kérdésben, hogy a magyar királyok mióta (1202) és miért használták a „Rex Serviae” címet, újabb okmányok nem kerültek elő. Márpedig senkinek a véleménye vagy magyarázata nem kötelező (!) — bár-mikor is keletkezett.

Az írás szememre veti a „korai szegénylegények”-et. Így azonban nem éppen haladó világnézetű módszerrel tendenciózusan kiemelt két szóról van szó, ámbátor Esze Tamás neves történészünk (és mások is) elfogadtatta e kifejezés jogát! Egyébként a szöveg így szól: „Afféle szegényes, sőt korai szegénylegény-életre hajló, elszántan nyomorgó emberek.”

Az írás magyarázatja, mikor és mi volt a Szerémség. No ezt a dolgotban is megtehettem volna.

Zsigmond király 1428-ban nem adhatott Kevére, sem pedig Ráckevére kiváltságlevelet, mert az adománylevelél szerint a kiváltságok ellenében a „révet őrizniök kellett”. Ilyen rév pedig sem Kevén, sem Ráckevén sohasem volt.

A személynevek írásában többször következtelen voltam, de itt az eltérő írásváltozatok sűrűek másoknál is. A Maksim—Miksa, Isaija—Izsák változatot a dr. Thim munkáiban fellelhető változatok alapján használtam és használom ma is.

II. Lipót „... a szerb ortodoxok sérelmeit orvosolni kívánta... püspökeket meghívta a magyar országgyűlésbe is”. Tehát II. Lipót elődjeitől eltérő receptet használt. Ez nem az én véleményem, hanem vas-kos történelmi tény, amelyet naivság figyelmen kívül hagyni. És ettől II. Lipót még nem lett a „szerbek barátja”, amint a dolgotat velem állíttatja.

A sárospataki délszláv diákok kérdésében a *tény és következményei* a döntőek, no meg az adatok és az őket szolgáltató helyi tudós kör irányítói. Hiszen a Sárospatakon tanult délszláv diákok minden valószínűség szerint maguk is hozzájárultak a délszláv kultúra kialakításához. Különbén a sárospataki diákok nemzeti hovatartozandósága kérdésében 1793—1860 közt nemcsak a nevüket, hanem illetőségi helyüket is figyelembe vettem. Ezt az eredeti szövegben is elmondtam. Az az állítás, hogy a „sárospataki diákok anyanyelvére és vallásfelekezetére csupán szláv hangzású nevük alapján sikerült következtetni”, ugyancsak nem szerepel írásomban. Hanem „1888 után mind a gimnazisták, mind a joghallgatók rendszeresen részesültek szociális diáksegélyezésben méltányosság szerint, származási vagy nemzetiségi és vallási különbség nélkül. Sok ilyen gimnazista diáknak nem volt feltüntetve az anyanyelve és vallásfelekezete, ámde szláv hangzású nevük aligha hagy kétséget ez irányban.” Eddig az eredeti szöveg, és megfelelő adatok hiányában nem is közöltem azok számát. Viszont 1793—1860 közt már az illetőségi helyük is fel volt tüntetve az anyakönyvekben, és ott Bácska, Bánát, Szerémség helynevein kívül horvátországiak is szerepeltek és a növendékek szláv hangzású neveiről joggal lehet délszláv voltokra következtetni. De ismételen hangsúlyozom: az egész kérdésben nem ez a döntő tényező! Hanem hogy sárospataki, egykori délszláv diákok részt vettek a délszláv kultúra kialakításában!

Balla Athanasios nemzeti hovatartozandóságának kérdése ugyancsak második vagy harmadrangú kérdés. Egyrészt azért, mert akkor még a nacionalizmus csak elkezdődött, másrészt ennek az alapítványnak a következményei a döntő motívumok. Egyébként albániai tudományos képzettségű barátaim akképpen tájékoztattak, hogy a Balla név a „kutzo vlahok”-nál volt elterjedve.

Az írás szerzője azt állítja, hogy a tisztviselő Balla Athanasios alapítványi szándékairól értesüléseket lehet szerezni a Szovjetunióban. No ezek proféciai szavak. De profécia lehet-e irányadó a történelemtudományban?

Befejezésül csak ennyit: mikor a témán tevékenykedni kezdtem, eltesebb korú, tapasztaltabb jóbarátom, a nemrég elhunyt Szaltnai Rezsó a következő tanácsot adta: „Nekünk az a feladatunk, hogy múltunkat tárgyilagosan felidézziük, és az idézést ne gáncsoljuk.” Tanácsát elfogadtam, így élek és dolgozom. Hát ezt szíveskedjék kellő tisztelettel tudomásul venni bárkinek, aki megkívánja, hogy ugyancsak tisztelettel respektálják nézeteit.

Budapest, 1977. május 23.

DANIEL GYÖRGY

* A levél ezután következő részét, amelyben Dániel György tanulmányának előtörténetét írja le részletesen, mintegy két és fél gépelt oldalon, elhagytuk, mert olyan kérdéseket taglal benne, amelyekről Rókyak Péter kritikájában nincs szó. (Szerk.)